
**International Institute of Political Science
of Masaryk University**

Mezinárodní politologický
ústav Masarykovy
univerzity

Vít Hloušek

Vztahy socialistických a komunistických stran v zemích západní Evropy

Working Paper č. 16

Příspěvek byl přednesen na semináři Centra pro studium demokracie a
kultury *Dusivé objetí: spolupráce komunistů a sociálních demokratů.*
Historické a politologické pohledy v Praze 12. dubna 2006

Brno 2006

V následujícím příspěvku se pokusím shrnout dramatické dějiny vztahů sociálně demokratických (socialistických)¹ a komunistických formací v zemích Západní Evropy. Tato problematika má svou velmi důležitou dějinnou dimenzi, neboť obě skupiny stran byly původně součástí jediného širokého proudu dělnického hnutí. V původních masových sociálně demokratických stranách 19. století v zemích jako Francie, Španělsko, Německo či některých oblastech někdejšího Rakousko-Uherska bylo sociálně demokratické hnutí již před první světovou válkou poznamenáno sporem mezi různými variantami marxistické ideologie, respektive mezi různě dogmatickými doktrinárními výklady. Bolševická revoluce v Rusku v roce 1917 poskytla určitý předobraz a důvod k fundamentálnímu rozštěpení evropské levice. Vývoj vzájemných vztahů komunistických a sociálně demokratických stran na Západě byl, jak uvidíme, plný peripetií. Zatímco zpočátku určovaly dynamiku spíše komunistické formace, po roce 1956, kdy došlo k odhalení kultu Stalinovy osobnosti, utrpěla západoevropská komunistická levice zdrcující legitimační ránu a vztah komunistických a socialistických formací se odvíjel spíše na základě taktických potřeb a přání těch druhých. V zásadě záleželo na několika kritériích – relevanci příslušné komunistické strany, míře jejího ideologického dogmatismu a celkové struktuře stranické soutěže v dané západoevropské zemi.

1. Mezinárodní revoluce a vznik komunistických stran

Počáteční konstelaci vztahu komunistických a socialistických stran v Evropě je možné označit jednoznačně za konfliktní. Uvnitř sociálně demokratického hnutí se v důsledku bolševické revoluce v listopadu 1917 v Rusku utvořily dvě frakce podle postoje k revoluci a podle ideologických a takticko-strategických konsekvencí, které tyto postoje měly. Někteří západní politologové, například Stein Rokkan, hovoří v souvislosti s bolševickou

¹ Přestože nelze automaticky tvrdit, že mezi sociálně demokratickými a socialistickými stranami v Západní Evropě neexistovaly a neexistují žádné rozdíly, budeme v následujícím výkladu používat oba pojmy v podstatě synonymně bez ohledu na některé doktrinární rozdíly či rozdíly v politické kultuře a tradici jednotlivých zemí.

revolucí o tzv. mezinárodní revoluci, která rozštěpila dělnická hnutí po celé Evropě a po celém světě (Lipset, Rokkan 1967, srov. Novák 1997: 103-112). Takřka ve všech zemích s relevantním dělnickým hnutím došlo k rozpadu strany na reformně orientovanou a umírněnější sociální demokracii a radikálně marxistickou (marxisticko-leninistickou) komunistickou stranu.

V ideologické rovině existovaly spory ohledně strategie a taktiky dělnického hnutí od samotného počátku existence evropských sociálně demokratických stran. Ke klíčovým ideologickým sporům patřila polemika revolučních marxistů s myšlenkami německého reformně orientovaného marxistického teoretika Eduarda Bernsteina a s jeho představou evoluční cesty k socialismu za použití prostředků parlamentní demokracie.

Prototypem tohoto vývoje byl samozřejmě vývoj uvnitř samotné ruské sociálně demokratické strany. V roce 1898 se v Minsku sešel první sjezd ruských sociálních demokratů, zde se ovšem ještě konzistentní bolševická frakce nezformovala. Teprve na sjezdu druhém, který se za mírně dramatických okolností stěhoval z Bruselu do Londýna v létě 1903 došlo k roztržce mezi Leninem a pozdějším vůdcem menševiků Julijem Martovem. Guru strany Plechanov podpořil Lenina. Ten vypracoval svou doktrínu revolučního socialismu, která počítala s nemožností masového revolučního boje, ale spíše chtěla vytvořit jádro tzv. revoluční avantgardy – bolševickou stranu schopnou teroristického boje v ilegalitě. V Praze v roce 1912 Lenin bolševickou frakci osamostatnil od sociálně demokratické strany. Již před první světovou válkou byla silná extrémně levicová křídla např. v německé sociální demokracii (Kautsky, Luxemburgová) či holandské sociální demokracii (Anton Pannekoek). Od roku 1918 následovaly ruský příklad rychle další komunistické strany, od roku 1921, kdy vznikla samostatná Komunistická strana Československa, existovaly komunistické strany skoro ve všech evropských zemích.

Základní rozdíl ve vztahu k politickým a stranickým systémům meziválečné Evropy mezi komunistickými a socialistickými stranami spočíval ve

skutečnosti, že socialisté byli ochotni akceptovat demokratická pravidla hry, zatímco komunisté zůstávali věrni ideálu proletářské revoluce, odmítali liberální demokracii a hlásali ideu třídního boje namísto hledání parlamentního kompromisu (srov. Antoszewski, Herbut 1995: 27-28). Toto rozlišení, jak ukazuje příklad Rakouska, ovšem neplatilo absolutně. V Rakousku zůstávalo v sociálně demokratické straně organizováno nejen umírněné členstvo, ale i řada radikálů a specifická ideologie austromarxismu nebyla pouhou variací na revizionismus. Dominance SDAP mezi dělníky byla obrovská (uvádí se, že v letech 1923-1930 jí dávalo v národních a komunálních volbách hlas cca 80 % dělníků) a tuto dominanci nenarušil ani vznik KPÖ², která byla v rakouském dělnickém hnutí považována spíše za sektu (Maderthaner 1995: 182). Jak připomíná Stefano Bartolini, podařilo se SDAP vybudovat velmi úspěšnou soustavu symbolů, která vedla ke značné emoční solidaritě mezi stranou a rakouskými dělníky v měřítku, kterého nebylo nikde jinde v Evropě dosaženo (Bartolini 2000: 80-81).

Prvotní konstelací vztahu mezi sociálně demokratickými stranami a komunistickými formacemi tedy bylo rozštěpení, konkurence a konflikt. Jak uvidíme, byla tato vzájemná animozita až do poloviny 30. let posilována i vědomou taktikou a strategií samotných komunistických stran.

Poučný je ostatně osud sociální demokracie v zemi, kde na krátkou dobu zvítězila tzv. republika rad – v Maďarsku. Když v březnu republika rad vznikla, stála maďarská sociální demokracie jen krok od sloučení s komunisty, k čemuž došlo vytvořením Socialistické strany. Jak její elita, tak její program a politika ovšem byla ryze komunistická a vyznačovala se znárodnováním průmyslu i zemědělství a vypjatým antiklerikalismem (srov. Hloušek, Kopeček 2004: 109).

² KPÖ byla založena 3. listopadu 1918, čímž se po ruské a finské stala nejstarší komunistickou stranou na světě. Její pozice ale byla velmi slabá, ve volbách do Národní rady dosáhla nejlepšího výsledku v roce 1920 – 0,9 % odevzdaných hlasů. Rovněž počet členů nebyl nijak impozantní a kolísal v letech 1921-1933 mezi třemi až sedmi tisíci.

2. Kominternu a posuny od doktríny „sociálfašismu“ ke konceptu Lidové fronty

Výše naznačenému radikálnímu postoji západoevropských komunistických stran odpovídala i jejich orientace na moskevské ústředí. Moskva se snažila úspěšně aktivně ovlivňovat nejen ideologii, ale zejména strategii a taktiku komunistických stran. V březnu 1919 byla zřízena tzv. Třetí internacionála, neboli Kominternu (*Коммунистический Интернационал*). Na její ustavující schůzi byli pozváni zástupci komunistických stran a organizací z celého světa.³ Název Třetí internacionála byl vybrán v záměrném poukazu na „pokrok“ oproti Druhé internacionále sdružující sociálně demokratické strany. Kominternu existovala až do 15. května 1943, kdy byla oficiálně rozpuštěna.

Kominternu se snažila nejen ideologicky mobilizovat evropské a světové komunistické strany a utvářela z nich základnu prosovětské propagandy a také mnohdy základnu aktivit na hranici či za hranicí zákona. Pokoušela se rovněž definovat společnou taktiku a strategii komunistických stran. Po krátkém intermezzu snahy o společný postup dělnických stran na počátku 20. let, který nepřinesl komunistům žádoucí efekty, byla ruku v ruce se snahou o bolševizaci komunistických stran vyhlášené v roce 1924, přijata i nová podoba vztahu k sociálně demokratickým formacím Druhé internacionály. Proces bolševizace komunistických stran, tedy odstranění samostatně myslících a ne vždy zcela konformních kádrů, se zdařil ve většině evropských skupin na konci 20. let. Lze říci, že většina komunistických stran našla svého Gottwalda, který kromě čistek uvnitř strany definoval nově i

³ Liga spartakovců (Německo), komunistické strany Běloruska, Estonska, Finska, Litvy, Lotyšska, Maďarska, Nizozemí, Polska, německého Rakouska, Ruska, Ukrajiny, revoluční skupiny uvnitř belgické, britské, bulharské, české, irské, italské, norské, portugalské, rumunské, srbské, španělské, švédské sociálně demokratické/socialistické strany. Dále se zúčastnily levicové skupiny z Dánska, Francie, Japonska a Švýcarska, Socialistická strana práce z USA, a zástupci odborového hnutí Průmysloví dělníci světa (IWW) z Austrálie, Británie i USA, francouzští syndikalisté a konečně Willi Münzberger za Socialistickou internacionálu mládeže.

hlavní protivníky. Byla vypracována svérázná teorie tzv. „sociálfašismu“, která označovala sociálně demokratické strany nejen za zrádkyně zájmů dělnické třídy, ale rovněž za ideologické spojence pravicových antidemokratických trendů tolik populárních v evropské politice 30. let.

Tato taktika samozřejmě přetínala cestu komunistů k jedinému možnému spojení právě se socialistickými stranami. Zatímco tak sociální demokracie nastupovaly ve 20. letech cestu prvních zkušeností z účastí na vládě (MacDonaldova vláda ve velké Británii, Brantingův kabinet ve Švédsku, Müllerova výmarská koalice), tratile komunistické strany na významu, pozorovaly odliv členů a to ve chvíli, kdy musely čelit nejen dalším levicovým formacím, ale zejména nástupu hospodářské krize a jejích následků.

V této situaci byla doktrína sociálfašismu opuštěna a byla nahrazena zcela novou koncepcí. Časově se tato proměna strategie kryla s nástupem Maxima Litvinova do čela sovětské diplomacie, který se snažil vylepšit *image* sovětské politiky v Evropě. V letech 1934 a 1935 byla Kominternou přijata nová, diametrálně odlišná strategie spolupráce všech levicových stran, která dostala pojmenování Lidová fronta. Faktické úspěchy lidových front byly sice časově a teritoriálně omezené, avšak možný prostor pro spolupráci byl otevřen.

Prototypem vlády lidové fronty byl kabinet Léona Bluma, který nastoupil po volbách 1936 ve Francii. Vedle SFIO a PCF se na něm podílely i menší levicové a levostředové formace. Kabinet lidové fronty zahájil velkorysou reformní agendu, kterou symbolizoval například nástup placené dovolené či postátnění francouzského leteckého průmyslu, avšak reformní nadšení byla jedna věc a složitá politická realita byla věcí druhou (srov. Werth 1937). První kabinet Lidové fronty se zhroutil už v roce 1937, ale francouzský pokus si do budoucna zachoval určitou hodnotu symbolického příkladu.

Ještě komplikovanější bylo ustavení vlády lidové fronty ve Španělsku, opět v roce 1936, která byla ohrožena jednak občanskou válkou, ale stejně tak

naprostou vnitřní inkoherencí zastoupených politických stran, kde vedle socialistické PSOE a komunistické PCE byla například i anarchosyndikalistická FAI.⁴ Vláda lidové fronty vládla, symbolizovaná politiky jako byli Manuel Azaña či Francisco Llargó Caballero, vládla formálně do roku 1939.

V mnoha zemích však ke spolupráci sociálních demokratů a komunistů touto ani jinou formou nedošlo, například v Německu přelomu 20. a 30. let přetrvávaly ostře napjaté vztahy mezi SPD a KPD navzdory nárůstu podpory NSDAP ve volbách i ve veřejném životě.

Nejúspěšnější byly ve 30. letech ovšem sociálně demokratické strany ve Skandinávii, kde k taktice Lidové fronty nedošlo. Naopak umírněné skandinávské dělnické strany v Dánsku, Norsku a Švédsku vytvořily v letech 1933-1935 kabiny s podporou rolnických formací (Norsko, Švédsko) či liberálů a zahájily tak několik desetiletí trvající sociálně demokratickou politickou hegemonii.⁵

3. Druhá světová válka, fáze nárůstu podpory a deziluze po roce 1956 – komunisté do vlády a zpět

Druhá světová válka a „přirozený“ antagonismus fašismu a komunismu znamenal přinejmenším dočasnou mobilizační výhodu západoevropských komunistických stran. Ty se zpravidla v nějaké podobě zúčastnily protifašistického odboje. Kritická zkušenost z konce 30. let, kdy byly sovětským ústředím vyzývány k pasivitě po podpisu spojeneckého Německa a Sovětského svazu (pakt Molotov-Ribbentrop) byla rychle zapomenuta a kredit komunistických stran v očích západní veřejnosti

⁴ Vedle Francie a Španělska fungoval model lidové fronty již jen od poloviny 30. do poloviny 40. let v Číně.

⁵ Finská komunistická strana byla mezi válkami vesměs ilegální, na Islandu vznikla komunistická strana v roce 1930 a v roce 1938 podle principu lidové fronty fúzovala se zbytky sociálně demokratické Lidové strany.

poněkud vzrostl. Odrazilo se to i na vyšší účasti komunistických stran na vládním rozhodování. Komunisté se dostali v polovině 40. let do vlády ve Francii, Itálii, Rakousku, Belgii, Lucembursku, kde však vydrželi jen velmi krátce jako součást všenárodních poválečných koalic. Pouze na Islandu a ve Finsku byla jejich vládní performance lepší (srov. Wegs, Ladrech 2002: 55-56).

Počáteční iluze o zapojitelnosti komunistů do demokratického vládnutí však začaly brát rychle za své. 5. 10. 1947 bylo založeno na popud Sovětů Informační byro komunistických a dělnických stran (tzv. Informbyro), které sdružovalo ovšem již jen zlomek původní Třetí internacionály: komunistické strany Bulharska, Československa, Jugoslávie (vyloučena v červnu 1948) a Sovětského svazu a Maďarskou dělnickou stranu, Polskou sjednocenou dělnickou stranu a Rumunskou dělnickou stranu. Ze Západní Evropy se na činnosti Informbyra podílely pouze italská a francouzská komunistická strana. Informbyro, které bylo rozpuštěno 17. 4. 1956 jako jeden z výrazů destalinizace, sloužilo v napjatém období počátku studené války jako výraz nové strategie Sovětského svazu. Kromě koordinace stran v sovětských satelitech šlo o kontrolu ideologie a politiky dvou momentálně nejvýznamnějších komunistických formací Západní Evropy. Nová strategie se nesla v duchu stalinismu – odmítnutí liberální demokracie, odmítnutí bezpečnostní vazby Severoatlantické aliance a zaujetí důsledně antisystémového postoje (srov. Sartori 2005: 136-138)

Naproti tomu socialistické a sociálně demokratické strany upevnily po druhé světové válce svou demokratickou orientaci. Plně se tato skutečnost projevila tváří v tvář kritickým událostem roku 1948. Po pražském komunistickém puči zavládl v nejvýznamnějších zemích západní Evropy konsensus ohledně nutnosti čelit tlaku komunistické rozpínavé moci. Produktem těchto snah byl nejprve spíše symbolický Bruselský pakt a o rok později NATO. To, zda byla v konkrétní zemi u moci křesťanská demokracie, liberálové, či socialisté, nehrálo v tomto klíčovém momentu roli. Podobný fenomén se projevil u

kořenů evropského integračního procesu na přelomu 40. a 50. let. Sociální demokraté a komunisté se tak v prostoru západní Evropy opět vzdálili.⁶

Destalinizace, odstartovaná v roce 1956 symbolicky známým Chruščovovým projevem, znamenala pro řadu západoevropských komunistických stran vnitřní znejistění a problémy s identitou. To se projevilo i v jejich mírně schizofrenní praktické politice druhé poloviny 50. let. Například PCF sice přivítala sovětský zásah proti maďarské revoluci, ale stejně tak přivítala Chruščovovo odhalení kultu Stalinovy osobnosti. Projevilo se to ovšem u řady stran ještě tíživěji poklesem podpory voličů a úpadkem členské základny. Navíc mladá generace potenciálně levicově orientovaných voličů začala vnímat komunistické strany (přinejmenším v jejich ortodoxní post-stalinistické podobě) jako neodpovídající novým „revolučním výzvám“. Příklon generace roku 1968 k maoismu, experimenty s trockismem a zejména iniciativy nové levice ukazovaly pokles dynamiky komunistického hnutí i v těch úspěšnějších západoevropských zemích.

Naproti tomu sociálně demokratické formace upevnily v 60. letech svou pozici. Úspěšně rozšířily svou mobilizační strategii do podoby všežravé *catch-all* strany, která začala lovit voliče i mimo okruh tradičních sociálně demokratických voličských skupin (srov. Antoszewski, Herbut 1995: 37-43). Objevily se nové tváře, které více odpovídaly vstupu politiky do mediální éry (například německý Willy Brandt či rakouský Bruno Kreisky) a spolupráce s komunisty byla v řadě zemí z hlediska sociální demokracie zbytečná. Opačné případy budou pojednány níže.

⁶ Existovaly ovšem rozdíly v taktice socialistů vůči komunistům napříč západoevropskými socialistickými stranami i uvnitř některých z nich, zatímco SFIO ústy Léona Bluma spolupráci s PCF rezolutně odmítla, byla Italská socialistická strana hluboce rozdělená a v roce 1947 se od ní odštěpila PSDI, která spolupráci (narozdíl od zbytků strany) striktně odmítala (srov. Wegs, Ladrech 2002: 59-67; srov. Strmiska 1995).

4. Experiment eurokomunismu a krize komunistického hnutí po roce 1989

Některé komunistické strany (zejména italská, islandská a finská) se začaly po „odhalení“ kultu Stalinovy osobnosti emancipovat od přílišného vlivu Moskvy. Platí to zejména o PCI, která začala nabírat velmi svérázný kurs vedený snahou o parciální integraci do italského stranického systému nejen na komunální úrovni. Tomuto posunu odpovídala i nová ideologická výbava, která byla formována postupně od konce 60. let do konce let 70. a získala název eurokomunismus.

Pojem eurokomunismus je možné používat ve dvojitěm rozměru: (1) označuje ideologické posuny některých západoevropských komunistických stran směrem od ortodoxního marxismu-leninismu směrem k modernějším pojetím komunistické ideologie a zejména její doktrinní aplikace, která se v mnoha ohledech vymyká zcela neliberální praxi někdejších státostran zemí komunistického bloku. (2) Označuje pojem eurokomunismus určitou uniformitu ve vývoji komunistických stran západní Evropy, i když určité rozdíly samozřejmě přetrvávaly (Godson, Haseler 1978: 4-5) Každopádně znamenal eurokomunismus určité rozvolnění ideologické vazby západních komunistických stran na Sovětský svaz, jehož politika začala být stále častěji kritizována, jako například invaze do Československa v roce 1968.

Eurokomunismus se dotkl zejména masových komunistických stran v zemích jako Itálie, Francie⁷ či post-autoritářských států Portugalska a Španělska, ve většině zemí západní a severozápadní Evropy byly již v eurokomunistickém období v podstatě marginální⁸ (srov. Godson, Haseler 1978: 7-27) Přijetí eurokomunismu ovšem nebylo vždy jednoznačné, ani bezpodmínečné. Zatímco PCI a carillovskou PCE můžeme označit za

⁷ PCF se ovšem od eurokomunismu na přelomu 70. a 80. let opět odklonila, což se projevilo například její podporou sovětské invaze do Afghánistánu.

⁸ Například britští komunisté získali ve volbách 1974 17 008 hlasů, což bylo méně, než činil deklarovaný počet členů strany (Godson, Haseler 1978: 20).

skutečně identifikované eurokomunistické strany, marchaisovská PCF byla ochotna k taktice eurokomunismu jen s výhradami a považovala ji spíše za věc momentálního taktického východiska, než dlouhodobé strategické volby. Portugalská PCP byla v období konce 70. let ještě příliš radikální a svázaná vidinou revolučního boje po dlouhých letech ilegality, aby byla schopna zcela absorbovat relativně nové eurokomunistické podněty (Godson, Haseler 1978: 71-72).

Eurokomunistická doktrína sice přinesla dočasně v Itálii i Francii posílení spolupráce mezi socialisty a komunisty, avšak dlouhodobou krizi legitimacy komunistické ideologie vyřešit nedokázala. Komunisté se sice počátkem 80. let snažili profitovat z vlny mírového hnutí (např. proti rozmístění jaderných raket *Pershing II* v SRN v roce 1983), ale ve druhé polovině dekády se ocitly opět v defenzivě. Některé komunistické strany nebyly schopny reagovat ani na limitované reformy Gorbačovovy Přestavby, ani na následný pád reálně socialistického panství komunistických stran ve střední a jihovýchodní Evropě. Zachovaly (např. v Rakousku) poměrně ortodoxní kurs a tím jen zvýraznily své marginální postavení. V jiných zemích prošly masovější komunistické strany krizí hodnot, někde, jako v Itálii či Finsku, došlo k zásadní demokratické transformaci většinového křídla, jinde, jako třeba ve Francii či Španělsku, byla zachována komunistická fasáda, ale reálný obsah se poněkud vyprázdnil. Některé strany změnily identitu, avšak zůstaly radikálně levicové, sdružily se do koalic se zelenými, feministickým hnutím atd. (Island, Nizozemí) (March, Mudde 2005: 26-28; Hudson 2000; Bull, Heywood 1994).

5. Proměny postavení komunistických stran ve vybraných zemích od 60. let minulého století

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století patřily k relevantním komunistickým stranám, které byly schopny získávat 15 a více procent hlasů ve volbách v Západní Evropě pouze PCF, PCI, Demokratická liga finského lidu (SKDL) a islandský Lidový svaz (Ab). Od konce 70. let se

k těmto stranám připojily jako relativně úspěšné komunistické formace v Řecku, Portugalsku a Španělsku, avšak jejich nástup byl jen přechodný. (Strmiska a kol. 2005: 33-35) Socialistické strany (PS, PASOK, PSOE) byly natolik silné, že v podstatě pomoc komunistických formací nepotřebovaly a tak mají komunistické formace ve středomoří jen marginální postavení.⁹

Postavení komunistických stran v 60. a 70. letech záviselo ve Francii na strategii socialistů, kteří již byli jednoznačně silnějším partnerem. Po neúspěších strategie spolupráce SFIO s centristickými negaullistickými formacemi ve 2. polovině 60. let zahájil reformátor francouzského socialismu François Mitterrand a jeho nová Socialistická strana taktiku spolupráce s komunisty na úrovni volebních koalic pro parlamentní i presidentské volby. V roce 1981, kdy byl takto Mitterrand zvolen prezidentem, však poměrně úzké spojenectví s komunisty opustil a mezi oběma levicovými formacemi propukly ostré spory posilované dominací PS takřka po celé 80. léta. Jakmile však na počátku 90. let popularita socialistů upadla, začali opět s komunisty čile spolupracovat, ovšem za přítomnosti zelených a dalších levicových formací. Na konci 90. let se pod vedením Lionela Jospina dostali opět k vládě, v níž zasedli i někteří komunisté. PCF nicméně byla v letech 1981-1984 a 1997-2002 vládní stranou. (Keating 1999: 185-191) V současné době je levice v opozici, avšak zatímco pozice PS je konsolidovaná, PCF se potýká s vnitřními problémy, narušuje se tradičně poměrně soudržné socio-kulturní *milieu* sympatizantů komunistické strany, dochází k oslabování komunistické identity, což dokumentuje i postava vůdce francouzských komunistů Roberta Hue (Perotino 2005).

⁹ PSOE se raději nechává podporovat menšími stranami regionalistickými, než koalicí IU, již vévodí PCE. PCP patří k nereformovaným komunistickým stranám, polarizuje levou část politického spektra a to je také důvod, proč se musejí portugalští socialisté uchýlovat k menšinovým vládám, raději než spolupracovat s nereformovanou komunistickou stranou (srov. Strmiska a kol. 2005: 384). Řecká KKE je v podobné situaci jako portugalská PCP, pouze míra její relevance je vzhledem k silně bipolární struktuře řecké stranické soutěže výrazně nižší (srov. Kalyvas, Marantzidis 2005).

Togliattiovská a berlinguerovská PCI získala v rámci historického kompromisu (*Compromesso storico*) specifický podíl na nižších patrech státní správy, avšak zároveň se v sociální oblasti otevřela širším masám obyvatel, než jen „tradiční“ třídní základně PCI (srov. Godson, Haseler 1978: 67-70). Již v 80. letech byl patrný jasný prostor pro reformu, čehož strana v 90. letech využila k transformaci v nekomunistickou umírněně levicovou formaci, která dnes pod jménem Levicoví demokraté ovládá koalici Olivovník. Existuje i ortodoxně zaměřená PRC, která však má jen okrajové postavení a je pouhou součástí k doplnění potenciální levicové koalice (srov. Strmiska 2002).

Rovněž Německo „získalo“ po sjednocení relativně silnou komunistickou stranu, kterou představuje PDS (srov. Strmiska a kol. 2005: 304-305; Olson 2002). Ta sice byla v 90. letech schopna získat relevantní postavení jen v bývalé NDR, po zemských volbách v Berlíně roku 2001 se PDS podařil výrazný volební úspěch, a strana vytvořila koalici s SPD, když již v roce 1998 byla podobná koalice vytvořena v Meklenbursku – Předním Pomořansku. V roce 2005 ovšem PDS integrovala skupinu sociálně demokratických nespokojenců v čele s populárním Oskarem Lafontainema získala tak celoněmecký úspěch. Vzhledem ke své dogmatickosti však nepředstavuje pro SPD ani nadále věrohodného a přijatelného koaličního partnera na spolkové úrovni.

6. Namísto závěru: Existuje prostor pro spolupráci komunistických a socialistických stran?

Postavení a vzájemná strategie socialistických a komunistických stran v zemích Západní Evropy se proměňovaly v závislosti na ideologických, historických i ryze konjunkturálních momentech. Lze však říci, že po druhé světové válce opravdu demokratické a silné socialistické strany spolupráci s komunisty nepotřebovaly a uchýlovaly se k ní spíše výjimečně z taktických důvodů.

Pozice komunistických stran dnes je slabá ve většině zemí západní Evropy bez ohledu na to, zda převažuje model Beneluxu, středomořský model, nebo skandinávský model politické soutěže.¹⁰ Přesto nelze říci, že by neexistovalo v některých zemích pokušení spolupráce sociálně demokratických a komunistických formací. Během posledních deseti let se komunistická strana objevila ve vládě v Itálii, Francii a ve Finsku.

Podmínky, za nichž se rozhodla demokratická levice pro takto riskantní spolupráci, byly ovšem poměrně přesně dané. Buď se jednalo o spolupráci se zřetelně reformně orientovanou komunistickou stranou (finští¹¹ a částečně italští komunisté), takže nebezpečí příliš extrémní politiky nehrozilo, nebo se naopak utvořila koalice s málo reformovanou, avšak slabou komunistickou stranou (Francie), která sice zajistila pohodlnější parlamentní většinu, za což získala vládní posty, avšak neměla příliš velký vliv na vládní agendu. V italském případě navíc byli komunisté z PRC pouze jedna složka velké levostředové koalice Olivovníku a jejich vliv byl více než dostatečně kompenzován přítomností jiných stran. Pro české poměry je poučná zejména situace tam, kde se jedná o zároveň silné a zároveň relativně ortodoxní komunisty (Portugalsko a částečně Španělsko). Místní socialisté v takovém případě raději spolupráci neriskují a volí jiná řešení (podpora menšinového kabinetu dohodou s regionálními stranami či pravici).

¹⁰ Model Beneluxu je patrný i v Německu či Rakousku, počítá s existencí silné sociální demokracie, křesťansko-demokratické strany existencí relevantního liberálního proudu, středomořský model počítá s fragmentovaným stranickým systémem, který však jeví tendence k bipolárnímu uspořádání volební soutěže dvou silných aliancí, skandinávský model předpokládá rovněž téměř bipolární soupeření silné sociální demokracie a fragmentované, avšak spolupracující pravice (Lawer, Hunt 1992: 364 a n.).

¹¹ Finští komunisté se transformovali v roce 1990. Nová formace VAS sjednotila exkomunisty, feministky, ekologické radikály, deklaruje se jako levicová formace nalevo od sociálních demokratů, avšak nekomunistická. To také zachovalo VAS koaliční potenciál se sociálními demokraty. Na Islandu prošli místní komunisté složitějším vývojem, komunistickou identitu si zachovává přinejmenším částečně Levicové hnutí zelených (VG). Umírněnější část původního Ab fúzovala se sociálními demokraty do tzv. Spojenectví a narozdíl od VG má solidní koaliční potenciál.

Právě tohoto příkladu by se měla držet v případě volebního vítězství ČSSD. Neměla by riskovat ani otevřenou vládní či skrytou parlamentní spoluprací s KSČM. KSČM je poměrně ortodoxní a silná komunistická strana. Mohla by tedy, podobně jako PDS v bývalé NDR, odebírat sociálním demokratům voliče i témata. Pokušení spolupráce nalevo je pro mnoho sociálních demokratů silné, avšak podlehnout mu by mohlo být nepříjemné nejen pro ČSSD samotnou, ale i pro tuto zemi.

Použitá literatura:

Antoszewski, Andrzej; Herbut, Ryszard (1995): *Socjaldemokracja w Europie Zachodniej. Studium porównawcze*, Wrocław: Wydawnictwo UW.

Bartolini, Stefano (2000): *The Political Mobilization of the European Left, 1860-1980: The Class Cleavage*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bull, Martin J.; Heywood, Paul (eds., 1994): *West European Communist Parties after the Revolutions of 1989*, New York: St. Martin's Press.

Godson, Roy; Haseler, Stephen (1978): *Eurocommunism: Implications for East and West*, London and Basingstoke: The Macmillan Press.

Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír (2004): *Konfliktní demokracie: Moderní masová politika ve střední Evropě*, Brno: IIPS.

Hudson, Kate (2000): *European Communism since 1989: Towards a New European Left?* Basingstoke: Palgrave.

Kalyvas, Stathis; Marantzidis, Nikos (2005): Communism dualism: The Greek Communist Parties after the collapse of communism, in: Kopeček, Lubomír (ed.): *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist*

Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future, Brno: CDK + ISPO, 81-106.

Keting, Michael (1999): *The Politics of Modern Europe: The State and Political Authority in the Major Democracies*, Cheltenham – Northampton: Edward Elgar.

Laver, Michael; Hunt, W. Ben (1992): *Policy and party competition*, London – New York: Routledge.

Lipset, Seymour Martin; Rokkan, Stein (1967): Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction. In: Lipset, S. M.; Rokkan, S. (eds.): *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspective*. New York: The Free Press and Collier-MacMillan ltd., 1-64.

Maderthaner, Wolfgang (1995): Die Sozialdemokratie. In: Tálos, Emmerich; Dachs, Herbert; Hanisch, Ernst; Staudinger, Anton (Hrsg.): *Handbuch des politischen Systems Österreichs. Erste Republik 1918-1933*. Wien: Manz, 177-194.

March, Luke; Mudde, Cas (2005): What's Left of the Radical Left? The European Radical Left After 1989: Decline and Mutation, *Comparative European Politics* 3(1): 23-49.

Müller, Wolfgang C.; Strøm, Kaare (eds., 2003): *Coalition Governments in Western Europe*, Oxford: Oxford University Press.

Novák, Miroslav (1997): *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, Praha: SLON.

Olsen, Jonathan (2002): Německá PDS: mezi Východem a Západem, in: Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír (eds.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno: IIPS, 65-82.

Perotino, Michel (2005): Change and continuity of the French Communist Party, in: Kopeček, Lubomír (ed.): *Trajectories of the Left. Social Democratic and (Ex-)Communist Parties in Contemporary Europe: Between Past and Future*, Brno: CDK + ISPO, 68-80.

Sartori, Giovanni (2005): *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, Brno: CDK.

Strmiska, Maxmilián (1995): *Italské politické strany (1945-1994)*, Brno: MU.

Strmiska, Maxmilián (2002): Transformace italských (post)komunistů: od italské komunistické strany k Demokratické straně levice a Levicovým demokratům, in: Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír (eds.): *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*, Brno: IIPS, 40-64.

Strmiska, Maxmilán; Hloušek, Vít; Chytilík, Roman; Kopeček, Lubomír (2005): *Politické strany moderní Evropy*, Praha: Portál.

Wegs, J. Robert; Ladrech, Robert (2002): *Evropa po roce 1945*, Praha: Vyšehrad.

Werth, Alexander (1937): *Osud Francie*, Praha: Fr. Borový.

Přílohy

1) Komunistické strany ve vládě a parlamentu v Západní Evropě po druhé světové válce

<i>Stát</i>	<i>Komunisté v parlamentu</i>	<i>Komunisté součástí vládní koalice</i>
Belgie	1946-1985	1946
Dánsko	1945-1960, 1973-1979	-
Finsko	od 1945	1945-1948, 1966-1971, 1975-1975, 1977-1982, 1995-2003
Francie	od 1945	1945-1946, 1981-1984, 1997-2002
Irsko	-	-
Island	od 1945	1944-1947, 1956-1958, 1959-1974, 1978-1979, 1980-1983
Itálie	od 1946	1946-1947, 1996-1998
Lucembursko	1945-1994	1945
(západní) Německo	1949-1953, od 1990	-
Nizozemí	1946-1986	-
Norsko	1945-1949, 1953-1961, 1993-1997	-
Portugalsko	od 1975	-
Rakousko	1945-1959	1945-1947
Řecko	(1950-1967), od 1974	-
Španělsko	od 1977	-
Švédsko	od 1945	-
Velká Británie	-	-

Zdroj: zkompileováno na základě Müller, Strøm 2003; Nordsieck, Wolfram (2006): *Parties and elections in Europe* (www.parties-and-elections.de), ověřeno k 23. 3. 2006; Strmiska a kol. 2005.

2) Zkratky použité v textu

Ab – Lidový svaz (Island)

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

FAI – Iberská anarchistická federace

IU – Sjednocená levice (Španělsko)

IWW – Průmysloví dělníci světa

KKE – Komunistická strana Řecka

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

KPD – Komunistická strana Německa

KPÖ – Komunistická strana Rakouska

NSDAP – Národně socialistická německá dělnická strana

SDAP – Sociálně demokratická dělnická strana (Rakouko)

SDKL – Demokratická liga finského lidu

SFIO – Francouzská sekce dělnické internacionály

SPD – Sociálně demokratická strana Německa

PASOK – Panhelénské socialistické hnutí

PCE – Komunistická strana Španělska

PCF – Komunistická strana Francie

PCI – Komunistická strana Itálie

PCP – Komunistická strana Portugalska

PDS – Strana demokratického socialismu (Německo)

PRC – Strana komunistické obnovy (Itálie)

PS – Socialistická strana (Portugalsko)

PSDI – Italská sociálně demokratická strana

PSOE – Socialistická dělnická strana Španělska